

УДК 347.961.1

*Маржина Аліна Анатоліївна,
аспірантка Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
ORCID: 0000-0001-5121-2618*

ПРАВОІНТЕРПРЕТАЦІЙНА ФУНКЦІЯ В СИСТЕМІ ФУНКЦІЙ НОТАРІАТУ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Оскільки функції нотаріату в цілому виконують загальносоціальну роль, що пояснюється їх поширенням на суспільні відносини, слід говорити про те, що вони мають складний характер, реалізуються в різних сферах суспільних відносин за допомогою різноманітних форм та методів, намагаючись виконати завдання, які покладені законодавчо на нотаріат. Це свідчить про можливість виокремлення різновидів функцій нотаріату, що в доктринальному плані надасть змогу уявити функції нотаріату у вигляді чіткої системи, а у практичному плані – встановити стан реалізації функцій нотаріату, узагальнити недоліки такої реалізації та запропонувати можливі шляхи їх усунення і удосконалення функціонування нотаріату. Сьогодні в умовах інтенсифікації розвитку економічної сфери держави, що обумовлює посилення ролі нотаріату України, проблема його реформування, в тому числі і в контексті підвищення рівня якості реалізації функцій нотаріату, набуває особливої актуальності та потребує свого наукового переосмислення. Насамперед це обумовлено поточними євроінтеграційними змінами в суспільно-політичному та правовому житті України, що потребує адаптації та гармонізації функціонування нотаріату України до стандартів Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В юридичній літературі вченими, аналізуючи функції нотаріату, неодноразово зверталась увага на можливість виокремлення їх різновидів. Така можливість, а в подальшому і доцільність, пояснювалась перспективами щодо встановлення місця нотаріату в системі органів державної влади [1, с. 45], або суб'єктів громадянського суспільства [2, с. 380]; з'ясування взаємодії суб'єктів нотаріату з іншими суб'єктами приватно-публічних відносин [3, с. 139]; здійснення збалансування повноважень суб'єктів нотаріальної діяльності в сучасних умовах розвитку суспільства [4, с. 24] тощо. В результаті вченими робились окремі спроби виокремити види функцій нотаріату та обґрунтувати їх самостійність. Однак однозначного розуміння різновидів функцій нотаріату, а також критеріїв їх класифікації не було вироблено як в межах галузевих юридичних наук, так і в межах науки теорії держави і права, про що будемо говорити далі.

Мета статті. Відзначаючи високий рівень актуальності наукового дослідження теоретико-правових аспектів функціонального призначення нотаріату в Україні, наголошуючи на їх виключному значенні для подальшого розвитку функціонування системи вітчизняного нотаріату, відзначаємо, що метою цієї статті є аналіз поглядів вчених щодо розуміння функціонального призначення нотаріату та встановлення місця і значення його правоінтерпретаційної функції.

Основні результати дослідження. Вченими в юридичній літературі питання різновидів функцій нотаріату розкривається неоднозначно. Слід наголосити, що окремі вчені взагалі уникають відповіді на запитання щодо різновидів функцій нотаріату, не згадуючи про них у своїх дослідженнях [5, с. 34]. Окрім того, в окремих поглядах вчених мова іде виключно про одну функцію нотаріату – правоохоронну, що фактично виключає можливість їх класифікації [6, с. 67-68]. Водночас, категоричних доктринальних заперечень щодо можливості класифікації функцій нотаріату і на-

явності їх різновидів в юридичній науці висловлено не було. На нашу думку, особливості правового статусу нотаріату в Україні, його характеристики як явища правової реальності та елемента понятійно-категоріального апарату, свідчать про те, що функції нотаріату є складним багатопроявним явищем, що може та повинно бути розкрито в контексті їх класифікації. Наявність різновидів функцій нотаріату доводиться:

- по-перше, різноманітними факторами, які обумовлюють зародження та розвиток нотаріату;
- по-друге, різноманітними сферами суспільних відносин в межах яких функціонує система нотаріату;
- по-третє, місцем нотаріату в системі суб'єктів юридичної практики, особливостями їх взаємодії та взаємовпливу;
- по-четверте, особливостями правового статусу нотаріату та нотаріусів тощо.

В юридичній літературі погляди вчених щодо різновидів функцій нотаріату мають неоднозначний, подекуди суперечливий характер. В переважній більшості різновиди функцій нотаріату вченими розкриваються шляхом виокремлення окремих видів функцій та надання лаконічної характеристики їх змісту. Водночас, залишаються остаточно невизначеними критерії, відповідно до яких було виокремлено різновиди функцій нотаріату, можливість виокремлення інших функцій нотаріату, не розкрито особливості їх взаємозв'язку між собою, не визначено також і механізм їх реалізації тощо.

Варто наголосити і на окремих поодиноких спробах вчених провести саме класифікацію функцій нотаріату та розкрити їх як явище системного плану. А. М. Азнаєв у своєму дослідженні справедливо зазначає, що функції нотаріату можуть бути класифіковані за різними підставами. Одним з критеріїв вчений називає статус нотаріату. З одного боку, нотаріат є інститутом громадянського суспільства, а з іншого – являє собою механізм здійснення окремих повноважень держави по реалізації однієї з її функцій. Така подвійна природа нотаріату зумовлює поділ його функцій за критерієм наявності або відсутності владного, імперативного моменту в діяльності на дві групи: 1) функції, які походять від публічно-правового характеру нотаріальної діяльності, що характеризують нотаріат як орган, наділений державно-владними повноваженнями; 2) функції, які походять від приватноправового змісту нотаріальної діяльності, що відображають специфіку нотаріального виробництва та нотаріальної діяльності у сфері цивільного обороту, що характеризують змістовну, «внутрішню» сторону нотаріальної діяльності стосовно учасників нотаріального провадження.

Окрім того, в залежності від змісту нотаріальної діяльності функції нотаріату поділяються на: 1) правоохоронну функцію нотаріату, що характеризує його в цілому як інститут, який здійснює публічно-правову діяльність щодо забезпечення законності і правомірності юридичних дій громадян і юридичних осіб у сфері цивільного обороту, тобто, по суті, правоохоронну діяльність. Правоохоронна діяльність є владно-розпорядчою оперативною роботою органів держави (а також недержавних органів та організацій, яким є нотаріат) щодо захисту норм права від порушень, захисту наданих громадянам суб'єктивних прав і забезпечення виконання покладених на них юридичних обов'язків. Інструментом здійснення правоохоронної діяльності є акти застосування норм права; 2) правозастосовну функцію нотаріату, що найбільш яскраво відображає сутність нотаріату як органу, наділеного державно-владними повноваженнями щодо здійснення публічної функції. Правозастосовна функція нотаріату проявляється при реалізації нотаріусом права у формі застосування [7, с. 11-12].

Окрім того, вченими наголошується на необхідності визначення місця органів нотаріату в системі органів владарювання і це можливо здійснити шляхом виокремлення функцій нотаріату. В результаті аналізу нотаріальної діяльності, її змісту та особливостей вченими виокремлюються: 1) соціальні функції, що характеризують місце нотаріату в системі органів цивільної юрисдикції та правовій системі; 2) змістовні функції, що відображають характер нотаріальної діяльності [8].

Вивчення питання різновидів функцій нотаріату можливо було б продовжувати, проте у проаналізованих нами підходах ми відобразили більшість з існуючих поглядів вчених щодо характеристики різновидів функцій нотаріату. Слід відзначити, що переважна більшість доктринальних підходів до характеристики різновидів функцій нотаріату мають авторський характер та є такими, що не узагальнені і не систематизовані. Водночас, можемо підсумувати, що з наукознавчої точки зору класифікація функцій нотаріату:

- по-перше, це питання, яке є малодослідженим, існуючі підходи до класифікації функцій нотаріату мають доволі розпорошений та подекуди дискусійний характер, що не надає змогу на сьогодні встановити єдиний комплексний підхід до характеристики різновидів функцій нотаріату;

по-друге, ускладнює наукове дослідження функцій нотаріату доктринальна невизначеність різновидів функцій нотаріату та їх характеристики; міждисциплінарний характер наукового пізнання функцій нотаріату і їх видів; наявність різних типів нотаріату, що обумовлені відповідним його функціональним призначенням та колом функцій, які ним реалізуються; неусталеність функціонування нотаріату, що обумовлено інтенсифікацією його поточного розвитку, вдосконалення та тенденцією до розширення кола функцій; неоднозначністю доктринальних підходів щодо поєднання та збалансування приватно-публічних елементів в діяльності системи нотаріату тощо.

Висновки. Незважаючи на досить багатоаспектну характеристику різновидів функцій нотаріату, що була проведена в юридичній літературі, як на теоретико-правовому, так і на галузевому рівнях юридичної науки, можливо наголосити на тому, що переважна більшість цих поглядів належать представникам відповідних галузевих юридичних наук, що не завжди відображають загальнотеоретичну характеристику функціонального призначення нотаріату. Такий стан наукового пізнання різновидів функцій нотаріату свідчить про наявність прогалин в частині теоретико-правового пізнання видів функцій нотаріату, результати якого мають в подальшому становити методологічне підґрунтя для розвитку наукових досліджень функцій нотаріату на галузевому рівні юридичної науки, а також для вдосконалення правового регулювання функціонального призначення нотаріату. Встановлені нами особливості функціонального призначення нотаріату як самостійного юридичного явища, поняття, виокремлені нами ознаки вказаного явища, а також визначені особливості правового регулювання нотаріальної діяльності, свідчать про можливість здійснити класифікацію функцій нотаріату як явища теоретико-правового плану відповідно до наступних критеріїв класифікації.

1. В залежності від суб'єктів реалізації функції нотаріату поділяються на наступні види:

функції, що реалізують нотаріуси, тобто система напрямів діяльності, які реалізуються суб'єктами, що охоплені категорією «нотаріус» відповідно до законодавчо закріплених повноважень;

функції, що реалізуються державними нотаріальними конторами, тобто система напрямів діяльності по забезпеченню організації роботи державних нотаріусів;

функції, що реалізуються державними нотаріальними архівами, тобто система напрямів діяльності щодо здійснення тимчасового (до 75 років) зберігання нотаріальних документів, видачі дублікатів і засвідчення вірності копій і виписок з документів, які зберігаються у справах цих архівів;

функції, що реалізуються посадовими особами органів місцевого самоврядування, тобто система напрямів діяльності щодо вчинення уповноваженими посадовими особами органів місцевого самоврядування в населених пунктах, де немає нотаріусів, окремих нотаріальних дій;

функції, що реалізуються консульськими установами, тобто система напрямів діяльності щодо вчинення уповноваженими посадовими особами консульських установ окремих нотаріальних дій.

2. В залежності від мети реалізації функції нотаріату поділяються на:

правозахисну функцію, метою якої є поновлення порушених прав і законних інтересів суб'єктів права шляхом здійснення нотаріальної діяльності. Наприклад, вчинення виконавчого напису з метою захисту прав та інтересів суб'єкта права;

правотворчу функцію, метою якої є виявлення недоліків правового регулювання, ініціація їх виправлення суб'єктом правотворчості та надання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання. Наприклад, звернення нотаріуса до суб'єкта правотворчості із пропозиціями щодо правотворчого подолання колізій в правових нормах;

правотлумачну функцію, метою якої є з'ясування змісту і смислу правової норми, яка стосується нотаріальної діяльності, та надання відповідних роз'яснень суб'єктам права. Наприклад, роз'яснення прав та обов'язків сторонам договору купівлі-продажу нерухомого майна, що посвідчується нотаріусом;

правозастосовну функцію, метою якої є здійснення нотаріальної діяльності щодо поширення норм права на конкретний життєвий випадок або конкретну життєву ситуацію, результатом чого є прийняття правозастосовного нотаріального акту. Наприклад, оформлення спадщини, що передбачає видачу свідоцтва про право на спадщину, шляхом застосування відповідних норм інституту спадкового права до конкретної життєвої ситуації та до конкретних суб'єктів права;

правоохоронну функцію, метою якої є вжиття заходів для недопущення правопорушень. Наприклад, накладення заборони щодо відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), що підлягає державній реєстрації.

Список використаних джерел

1. *Радзівська Л. К., Пасічник С. Г.* Нотаріат в Україні : навч. посіб. / відп. ред. Л. К. Радзівська. 2-е вид. К. : Юринком Інтер, 2000. 528 с.
2. *Фурса С. Я.* Нотаріат в Україні. Теорія і практика : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. К. : А.С.К., 2001. 975 с.
3. *Баранкова В. В.* Правова природа нотаріальної діяльності. Вісник Академії правових наук України. 1998. Вип. 3 (14). С. 137–143.
4. *Фурса С. Я.* Нотаріальний процес: Теоретичні основи : монографія. К. : Істина, 2002. 319 с.
5. *Молдован В. В.* Правоохоронні органи: опорні конспекти : курс лекцій. К. : Юмана, 1998. 160 с.
6. *Судебные и правоохранительные органы Украины* : учебник / А. М. Бандурка, А. К. Безсмертний и др.; Под ред. А. М. Бандурки. Х. : Эскада, 1999. 350 с.
7. *Азнаев А. М.* Конституционно-правовые основы деятельности нотариата в Российской Федерации : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. М., 2008. 188 с.
8. *Настольная книга нотариуса* / П. В. Крашенинников, Т. И. Зайцева и др. 2-е изд., испр. и доп. М. : Волтерс Клувер, 2004. 765 с.

References

1. *Radzievs'ka L. K., Pasichnik S. G.* (2000) Notariat v Ukraïni : navch. posib. (Notary in Ukraine: textbook. way) / vidp. red. L. K. Radzievs'ka. 2-e vid. K. : Yurinkom Inter. 528 p.
2. *Fursa S. YA.* (2001) Notariat v Ukraïni. Teoriya i praktika: navchal'nii posibnik dlya stud. vishch. navch. zakl. (Notary in Ukraine. Theory and practice). K. : A.S.K. 975 p.
3. *Barankova V. V.* (1998) Pravova priroda notarial'noi diyal'nosti (Legal nature of notarial activity). Visnik Akademii pravovikh nauk Ukraïni. Vip. 3 (14). P. 137–143.
4. *Fursa S. YA.* (2002) Notarial'nii protses: Teoretichni osnovi (Notarial process: Theoretical foundations) : monografiya. K. : Istina. 319 p.
5. *Moldovan V. V.* (1998) Pravookhoronni organi: oporni konspekti (Law enforcement agencies: reference notes) : kurs lektsii. K. : Yumana. 160 p.
6. *Sudebnye i pravookhranitel'nye organy Ukrainy* : uchebnik (1999) / A. M. Bandurka, A. K. Bezsmertnyi i dr.; Pod red. A. M. Bandurki. KH. : Ehskada. 350 p.
7. *Aznaev A. M.* (2008) Konstitutsionno-pravovye osnovy deyatel'nosti notariata v Rossiiskoi Federatsii (Constitutional and legal bases of activity of the notary in the Russian Federation) : diss. ... kand. yurid. nauk: 12.00.02. M. 188 p.
8. *Nastol'naya kniga notariusa* (Desktop book of the notary) / P. V. Krasheninnikov, T. I. Zaitseva i dr. 2-e izd., ispr. i dop. M. : Volters Kluver, 2004. 765 p.

Маржина А. А. Правоінтерпретаційна функція в системі функцій нотаріату України: теоретико-правовий аспект

У роботі розкрито актуальність наукового пізнання теоретико-правових аспектів інтерпретаційної функції нотаріату в Україні. Оскільки функції нотаріату в цілому виконують загальносоціальну роль, що пояснюється їх поширенням на суспільні відносини, слід говорити про те, що вони мають складний характер, реалізуються в різних сферах суспільних відносин за допомогою різноманітних форм та методів, намагаючись виконати завдання, які покладені законодавчо на нотаріат. Це свідчить про можливість виокремлення різновидів функцій нотаріату, що в доктринальному плані дасть змогу уявити функції нотаріату у вигляді чіткої системи, а у практичному плані – встановити стан реалізації функцій нотаріату.

Відзначаючи високий рівень актуальності наукового дослідження теоретико-правових аспектів функціонального призначення нотаріату в Україні, наголошуючи на виключному значенні для подальшого розвитку функціонування системи вітчизняного нотаріату, автором проведено аналіз поглядів вчених щодо розуміння функціонального призначення нотаріату та встановлено місце і значення його правоінтерпретаційної функції шляхом проведення їх класифікації.

Відповідно до критерію мети реалізації функцій нотаріату разом з іншими функціями нотаріату виокремлено правоінтерпретаційну функцію, метою якої є з'ясування змісту і смислу правової норми, яка стосується нотаріальної діяльності, та надання відповідних роз'яснень суб'єктам права. Наприклад, роз'яснення прав та обов'язків сторонам договору купівлі-продажу нерухомого майна, що посвідчується нотаріусом.

Ключові слова: нотаріат, нотаріальна діяльність, функціональне призначення нотаріату, правоінтерпретаційна функція нотаріату.

Marzhyna A. A. Legal interpretation function in the system of functions of the notary of Ukraine: theoretical and legal aspect

The relevance of scientific knowledge of theoretical and legal aspects of the interpretive function of the notary in Ukraine is revealed in the work. Since the functions of the notary in general perform a general social role, due to their extension to public relations, it should be said that they are complex, implemented in various spheres of public relations, using various forms and methods, trying to perform tasks assigned by law at the notary. This indicates the possibility of distinguishing the types of functions of the notary, which in the doctrinal plan will allow to present the functions of the notary in the form of a clear system, and in practical terms - to establish the state of implementation of the functions of the notary.

It is noted that today in the context of intensification of economic development of the state there is a strengthening of the role of the notary of Ukraine, so the problem of its reform, including in the context of improving the quality of notary functions, becomes especially relevant and needs scientific rethinking. First of all, this is due to the current European integration changes in the socio-political and legal life of Ukraine, which requires adaptation and harmonization of the functioning of the notary of Ukraine to the standards of the European Union.

Noting the high level of relevance of scientific research of theoretical and legal aspects of the functional purpose of the notary in Ukraine, emphasizing the exceptional importance for the further development of the domestic notary system, the author analyzed the views of scholars on understanding the functional purpose of the notary and established their place and meaning. It is concluded that from the scientific point of view the classification of the functions of the notary:

first, it is an issue that is poorly studied, the existing approaches to the classification of notary functions are quite scattered and sometimes controversial, which does not allow to establish a single comprehensive approach to characterizing the types of notary functions;

secondly, the doctrinal uncertainty of the types of functions of the notary and their characteristics complicates the scientific research of the functions of the notary; interdisciplinary nature of scientific knowledge of the functions of the notary and their types; the presence of different types of notaries, due to its respective functional purpose and the range of functions performed by it; instability of the notary's functioning, which is due to the intensification of its current development, improvement and the tendency to expand the range of functions; ambiguity of doctrinal approaches to the combination and balancing of private-public elements in the activities of the notary system, etc.

In accordance with the criterion of the purpose of the notary's function, together with other functions of the notary, the legal-interpretive function of the notary is singled out, the purpose of which is to clarify the content and meaning of the legal norm concerning notarial activity and provide relevant explanations to legal entities. For example, clarification of the rights and obligations of the parties to the contract of sale of real estate, certified by a notary.

Keywords: notary, notarial activity, functional purpose of notary, legal interpretive function of notary.

DOI: 10.33663/2524-017X-2021-12-46